

Японии, действующих по-отдельности и использующихся (на первых порах) в междоусобных войнах своей страны. Ассасины были официальной спецслужбой, ниндзя часто объявлялись властями вне закона. Однако в обоих случаях причиной всему была политическая обстановка в регионе. Но в случае ассасинов на фазе зарождения регионом будут обширные земли Ближнего Востока, а у ниндзя – сравнительно маленькая территория Японии.

Представляется оптимальным дальнейший сравнительный анализ предпосылок образования и консолидации структур ассасинов и ниндзя. Во-первых, рационально будет несколько расширить предмет сравнения, включив в него аналогичные социально-политические образования: «Триаду» в Китае, мюридов в Закавказье, кызылбашей в Персии, янычаров в Турции и т. д. Во-вторых, глубже и рельефней разработать различные историографические позиции (точки зрения) относительно целей и идеологических особенностей организаций ассасинов и ниндзя; определить сходные по времени и мест, конфигурации для развития движений, родственных ассасинам и ниндзя в современном мире; постараться более точно охарактеризовать социальный состав структур шиноби и службы низаритов в период их формирования и др.

Литература

1. Ходжсон Дж. С. М. Орден ассасинов. Борьба ранних низаритов исмаилитов с исламским миром. – СПб.: Евразия, 2004. – 384 с.
2. Льюис Б. Ислам и Запад. – М.: ББИ, 2003. – 320 с.
3. Дафтари Ф. Легенды об ассасинах. Мифы об исмаилитах. – М.: Ладомир, 2009. – 212 с.
4. Французов С. Легенда об ассасинах и историческая реальность. – Звезда. – 2008. – №11. – С. 153-165.
5. Горбылев А.М. Путь невидимых. Подлинная история ниндзюцу. – Минск: Харвест, 1999. – 653 с.
6. Маслов А.А. Школа ниндзя. Тайны воинов тьмы. – Р. н/Д.: Феникс, 2004. – 176 с.
7. Заголовок с экрана. – <http://princeofrussia.narod.ru/AssassinsAlamut.html> - Ассасины - террористы-самоубийцы Средневековья

УДК 947.084.3/.6(477):364

ДИТЯЧА БЕЗПРИТУЛЬНІСТЬ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ В РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ У 20-30-х рр. ХХ СТ.

Ю.Р. Остроушко, Мартинчук І.І.

Резюме. Проблема вивчення соціального явища дитячої безпритульності Радянської України 20-30 рр. ХХ ст. не являється сьогодні новою. Однак дана проблема не стала менш актуальною. Вивчення причин появи та шляхів подолання дитячої безпритульності радянського періоду досить цінне, оскільки може бути застосоване нині. Тому досить важливим є систематизувати наукові дослідження суті дитячої безпритульності і систематизувати аналіз досвіду її подолання. В цілому, можна стверджувати, що процес подолання дитячої безпритульності певною мірою знайшов своє відображення в історіографії, але системного дослідження, в якому б визначалась роль державного втручання з позицій сучасності ще не було здійснено. Аналіз досягнень і помилок подолання безпритульності у 1920-1930-і роки допоможе уникнути помилок у розв'язанні цієї проблеми на сучасному етапі й дасть точне уявлення про перебіг ідей у виховній практиці, що буде можливим при виділенні основних форм роботи з безпритульними.

Ключові слова: безпритульність, безпритульні діти, виховання, досвід, тенденції, дитячі заклади, державні структури, громадські організації.

Проблема дитячої безпритульності та бездоглядності не являється новою для сучасного середовища української нації. В умовах трансформації суспільства поширюються негативні тенденції в основних сферах життєдіяльності найбільш соціально незахищених категорій населення. В першу чергу це торкається дітей та підлітків. Зростає кількість правопорушень скоєних неповнолітніми, поширюється наркоманія і алкоголізм у підлітковому середовищі. З року в рік зростає чисельність безпритульних дітей. Шлях їхнього розвитку та становлення гідного громадянина України тепер під великим питанням.

За часи панування радянської влади замовчувався істинний стан дитячої безпритульності та роль системи народної освіти в її подоланні. Було характерним перекичування фактів, втрата об'єктивності заради ідеологічної відповідності. Радянська система вимагала возвеличення ролі комуністичної партії, комсомолу та їх керівників у справі подолання дитячої безпритульності.

Останнім часом досить часто згадують про те, що ситуація з дитячою бездоглядністю в сучасній Україні має велику схожість із ситуацією, що склалася в 20-30 рр. ХХ ст. Що дає підстави проводити такі паралелі? Для визначення цього питання необхідно провести повний аналіз подій вказаного періоду та визначити основні положення педагогічної думки того часу. Це дасть можливість порівнювати ті процеси із ситуацією сьогодні.

В сучасних умовах, коли спостерігається посилення соціальних аномальних явищ в Україні, тема виглядає особливо актуальною. Так, в 2003 р. по всій країні було затримано 33 тис. неповнолітніх за бродяжництво й жебракування, 47 тис. перебувало на обліку в органах внутрішніх справ. Лише харківськими правоохоронними органами було вилучено з вулиці 872 неповнолітніх, із яких 580 займались бродяжництвом, 292 – жебракували [1].

Поряд із практичним, дана наукова проблема має важливе наукове значення. Дослідження історичного досвіду подолання дитячої безпритульності в Радянській Україні в 20-х – першій половині 30-х років розкриває нові сторінки в складній і суперечливій за змістом історії України цього періоду, дає підстави по-новому трактувати темні сторінки нашої історії.

Метою даної роботи є системне наукове дослідження суті дитячої безпритульності як соціального явища, обумовленого соціально-економічними та політичними умовами життя суспільства та системного аналізу досвіду подолання дитячої безпритульності в Радянській Україні в 20-х – першій половині 30-х рр. ХХ століття.

Історіографію означеної проблеми можна поділити на чотири самостійні періоди, котрі базуються на сучасних наукових підходах до періодизації історіографії політичних та соціально-економічних процесів в УСРР. Перший охоплює час від початку 1920-х до кінця 1930-х рр., другий – з початку 40-х до середини 80-х рр. ХХ ст., третій з другої половини 1980-х до здобуття Україною незалежності і четвертий – з 1991р. – до сьогодні.

Перші наукові праці з проблеми з'явилися безпосередньо в ході її розвитку, що виключало можливість погляду з висоти часу і наклало відбиток на вивчення питання в цілому. Автори цих робіт найчастіше були учасниками подолання дитячої безпритульності, доповідачами на конференціях та нарадах з освіти [2]. Аналізуючи світовий досвід подолання дитячої безпритульності, вони здійснили спробу визначити джерела, причини дитячої безпритульності, завдання і напрямки діяльності установ народної освіти.

Історії становлення системи охорони дитинства в Росії та Україні як її складової частини та за кордоном присвячено дослідження Д.К. Футера, С.В. Познишева, П.І. Люблінського, М.Н. Гернета та Л.М. Василевського. При вивченні проблеми дитячої безпритульності важливе значення мають праці А.С. Макаренка, Н.К. Крупської, В.М. Сороки-Росинського, П.П. Булонського, А.Б. Залкінда.

В працях М. Левітіної (Маро), Є. Каткова, Є. Лівшиць В. Куфаєва, П. Люблінського, А. Залкінда висвітлювались не тільки історичні, але й правові, соціологічні, педагогічні та психологічні аспекти проблеми [3]. При цьому автори не висвітлювали специфіку процесів, які відбувалися в українському суспільстві, лише акцентували увагу на загальних тенденціях подолання дитячої безпритульності в СРСР.

Причини виникнення безпритульності у 20-30 х рр. минулого століття, окремі аспекти її подолання висвітлено в дисертаційних дослідженнях С.М. Чеха, С.С. Коваленко, П.П. Середи, А.А. Гусака, І.І. Діптан, Л.П. Тютюнник, В.Є. Виноградової-Бондаренко, А.Г. Зінченко.

На рубежі 20-х-30-х рр. ХХ ст. з'являються праці Л. Лозинського та Г. Салька, в яких зображувався процес подолання дитячої безпритульності в Україні [4]. В них міститься матеріал, що характеризує типи дитячих закладів для безпритульних дітей, види роботи в них, аналізуються причини та соціальна значимість дитячої безпритульності.

Викликають інтерес твори представників української діаспори, націонал-демократичного напрямку педагогічної думки: Г. Ващенко та С. Сірополка, де автори з критичних позицій показали причини і джерела дитячої безпритульності, звинувативши радянський уряд у її масовості [5].

З другої половини 1930-х рр., коли радянською владою було офіційно визнано факт ліквідації дитячої безпритульності, а сама проблема визначена як “табу”, різко зменшується кількість праць з означеної проблеми, а історіографія представлена лише роботами Я. Чаплигіна та С. Ейсмана [6].

Таким чином, історіографія першого періоду представлена значною кількістю праць, більшість з яких мають пропагандистську спрямованість і не відзначаються глибоким науковим аналізом, проте саме в цей період були закладені підвалини наукового підходу до розробки проблеми.

Історіографічна спадщина другого періоду починається появою в 50-х-70-х рр. дисертаційних досліджень педагогічного та історичного напрямків. В працях представників педагогічних наук Г. Арнаутова, В. Іонової, З. Карамішевої, С. Коваленко, О. Русанової, П. Середи та С. Чеха поряд із багатим фактичним матеріалом, акцент зроблено на висвітленні ролі комуністичної партії в процесі подолання дитячої безпритульності [7].

Історичні аспекти подолання дитячої безпритульності в СРСР містяться в дисертаційних дослідженнях В. Рудкіна, А. Хмирьова, М. Черняка, І. Шишової [8]. І хоча в них просліджується соціальне замовлення тоталітарної системи – возвеличення ведучої ролі Комуністичної партії і комсомолу у подоланні дитячої безпритульності, це не зменшує їх наукового значення через багатий фактичний матеріал та використання широкого кола архівних джерел. Проблема дитячої безпритульності в Україні присвячені дослідження А. Гусака та В. Чуба [9].

В 70-х рр. побачили світ статті Ю. Гербеєва, С. Держинської, Т. Бібанова, М. Давидова, М. Рибаківа, Н. Султанова, О. Бойка, де аналізувалась нормативно-правова база захисту дитинства в 1919-1930-х рр., розкривався аспект діяльності ВЧК, Ради Захисту Дітей (РЗД) і Центральної комісії допомоги дітям (ЦКДД) [10]. Проте діяльність органів і установ народної освіти з подолання дитячої безпритульності показувалася лише в ракурсі загальнодержавної політики.

Особливістю означеного періоду історіографії було панування принципу класовості, партійності, та відсутність узагальнюючого критичного монографічного дослідження з означеної проблеми, вивчення якої не виходило за межі дисертаційних узагальнень.

Третій період історіографії означеної проблеми почався з часів перебудови та політики гласності. Він пов'язаний з новими розвідками вчених істориків С. Кульчицького, Є. Шаталіної, А. Рожкова, О. Мовчан, С.

Воскобойнікової та появою перших критичних робіт щодо визначення місця дитини в суспільно-політичних процесах 20-х-30-х рр. ХХ століття та посилення дитячої безпритульності у часи голодомору 1932-1933 рр. [11].

В 1991-2004 рр. інтерес істориків зосередився на дослідженні проблем культурно-освітнянського розвитку та подоланні дитячої безпритульності в Україні в 20-х - першій половині – 30-х рр. ХХ ст. В цей час з'являються дисертаційні роботи українських істориків І. Діптан, А. Зінченко, І. Іщенко та педагогів Л. Тютюнник, В. Виноградової-Бондаренко [12]. Так, І. Діптан головну увагу сконцентрувала на висвітленні діяльності надзвичайних державних органів влади (ВЧК, РЗД, ЦКДД), які відігравали суттєву роль у подоланні дитячої безпритульності. А.Зінченко визнала, що крім соціально-економічних причин росту дитячої безпритульності існували ще й політичні: масове дитяче сирітство за часи голодомору 1932-1933-х рр. Дніпропетровський історик І.Іщенко довів, що дитяча безпритульність була однією із соціальних аномалій радянського суспільства часів Непу. Дослідники Л. Тютюнник, В. Виноградова-Бондаренко висвітлили педагогічні аспекти проблеми: типи закладів для безпритульних дітей, діяльність дослідних закладів, зміст навчально-виховного процесу, тощо.

В цілому, можна стверджувати, що процес подолання дитячої безпритульності певною мірою знайшов своє відображення в історіографії, але системного дослідження, в якому б визначалась роль державного втручання з позицій сучасності ще не було здійснено.

Боротьба з дитячою безпритульністю в Україні мала цілу ланку етапів, які зумовлювалися соціально-економічними умовами розвитку республіки й характеризувалися різними формами та методами надання допомоги безпритульним.

На першому етапі в 1921-1923 роках головну увагу країна звертала на необхідність утворення максимальної кількості дитячих установ для розміщення в них безпритульних дітей та підлітків, надання їм матеріальної допомоги. Утворилась така система навчально-виховних закладів:

- дитячі будинки, інтернати, денні дитячі будинки, трудові школи, дитячі садки, дитячі клуби, бібліотеки;
- заклади для неповнолітніх правопорушників та безпритульних, основний будинок для правопорушників, допоміжний будинок для правопорушників, трудовий будинок для дівчат, відкритий дитячий будинок для безпритульних дітей;
- допоміжні заклади: основний будинок для „дефективних” дітей, допоміжний будинок для „дефективних” дітей;
- заклади для глухонімих дітей;
- основний будинок для сліпих дітей;
- заклади з дослідження та розподілу дітей (приймальники, колектори, розподільники).

На другому етапі в 1924-1925 роках основну увагу приділяли пошуку більш дієвих форм боротьби з безпритульністю: утворенню шкіл-клубів, денних дитячих будинків, організації осередків „Друзі дітей”.

На третьому етапі – 1926-1928 роки – характер безпритульності змінюється. Більшість таких дітей та підлітків перебували в дитячих закладах. На вулицях залишилися ті, хто з різних причин утекли з дитячих будинків або не хотіли туди потрапляти, хто займався злочинною діяльністю. З урахуванням цих обставин на місцях практикували таку форму роботи, як проведення рейдів з вилучення безпритульних з вулиць. Значну увагу приділяли подальшій активізації роботи осередків „Друзі дітей”. Відчутний вплив на зниження кількості безпритульних мала боротьба з безробіттям підлітків [13].

За перших років радянської влади головну турботу про безпритульних було покладено на Народний комісаріат соціального забезпечення, а з 1921 року – на Народний комісаріат освіти; певні повноваження в цій галузі також мали народні комісаріати охорони здоров'я, праці та юстиції. Першим центральним органом, який об'єднав зусилля всіх комісаріатів, була Рада захисту дітей, створена декретом РНК УРСР від 14 березня 1919 року. Рада забезпечувала узгодженість роботи установ та організацій щодо врятування дітей. Головним напрямом її діяльності було влаштування безпритульних до інтернатних закладів. Крім того, проводилася значна робота із залучення колективів підприємств, громадських та профспілкових організацій до справи охорони дитинства. Найбільш поширеними заходами були „Тижні захисту дітей”, „Дні голодних дітей”, суботники допомоги безпритульним, збирання пожертвувань, одягу та взуття, ремонт приміщень дитячих закладів, відрахування із заробітків працівників підприємств на користь дитбудинків тощо. Діючи директивними методами, властивими періоду військового комунізму, Рада досягла певних позитивних наслідків. До кінця 1920 року в Україні діяло 760 дитячих будинків, у яких перебувало близько 52 000 дітей [14].

Досвід роботи РЗД протягом 1919-1922 рр. дозволив створити новий орган боротьби з безпритульністю. Так, 28 листопада 1922 р. уряд України прийняв рішення про ліквідацію Ради і створення нового органу боротьби з безпритульністю – Центральної комісії допомоги дітям (ЦКДД) при ВУЦВК на чолі з Г.І. Петровським. На відміну від Ради, ЦКДД мала більш широку компетенцію, фінансову самостійність і була спрямована на остаточну ліквідацію безпритульності шляхом скоординованих зусиль держави й громадськості. Насамперед, треба було захистити дітей від розтлінного впливу вулиці, що прирікала їх на моральне й фізичне виродження. Статистика свідчить про поступове зменшення кількості „дітей вулиці”: на зиму 1924-25 р. в УСРР нараховувалося до 40 тис. безпритульників, восени 1926 р. – 30 тис., а в 1928 р. – до 10 тис. Серед них – жертви громадянської війни, голоду 1921-1923 рр., утікачі з інтернатів. Винятково важливу роль у вилученні дітей з вулиці відігравали комісії Допомоги дітям. Із указаної вище кількості врятованих дітей на їхню долю припадає: узимку 1924/25 р. – від 15 до 19 тис., у 1925/26 р. – близько 14 тис., у 1928 р. – до 8,5 тис. [15].

Основними напрямками роботи ЦКДД щодо подолання дитячої безпритульності були:

- безпосередній підбір безпритульних з вулиці;
- профілактичні заходи у вигляді проведення „тижнів” і „місячників” допомоги дітям;
- влаштування жебраків в установи охорони здоров'я й освіти;
- здійснення реєвакуюції дітей на батьківщину;
- установа індивідуального та колективного патронату;
- працевлаштування підлітків на підприємства, установи, набуття кваліфікації в школах ФЗУ [16].

При сприянні ЦКДД у республіці в 1924 р. виникли осередки „Друзі дітей”, які в травні 1927 р. трансформувалися в добровільне товариство „Друзі дітей”, яке виконувало важливу соціальну та суспільно-інтегруючу функцію, займаючись конкретною роботою, удаючись до оперативно-профілактичних заходів. Товариство „Друзі дітей” підпорядковувалося Всеукраїнському товариству охорони дитинства та сприяння комуністичному вихованню. На нього покладали завдання ліквідації вуличної безпритульності, а саме: організація трудової колонії для розміщення неповнолітніх правопорушників; відкриття великого інтернату для безпритульних, у якому вони пройшли б певну громадську адаптацію та культурно-виховну „обробку” до моменту відрядження їх до колгоспів, радгоспів, на заводи й фабрики. Товариство провадило значну роботу з надання матеріальної допомоги дітям; його члени збирали пожертвування, влаштовували благодійні акції, кошти від яких надходили у фонд допомоги дітям, брали участь у ремонті та будівництві дитячих закладів, виявляли бездоглядних дітей на вулицях, здійснювали патронат.

Велике значення для підвищення ефективності роботи щодо порятунку дітей мало створення дитячої соціальної інспекції при відділі правового захисту дітей Наркомосу. Комісія провадила роботу в напрямках: боротьби з жебрацтвом, дитячою безпритульністю, проституцією, спекуляцією, правопорушеннями, експлуатацією дітей, жорстоким поводженням у родині. Цікавим є досвід роботи самих інспекторів - братів і сестер соціальної допомоги. Це були люди не молодші за 21 рік, вони відвідували майстерні, окремі родини, установи, затримували неповнолітніх правопорушників і направляли їх у дитячі приймачі-розподільвачі.

Таким чином, в 20-х роках в цілому було завершено створення законодавства з питань охорони дитинства. А завдання щодо її здійснення було покладено на народні комісаріати освіти, соціального забезпечення, охорони здоров'я та праці, частково юстиції.

Першим центральним органом, який об'єднав зусилля всіх комісаріатів та відділів стала створена у 1919 р. Рада захисту дітей. З її ініціативи були проведені „Тижні захисту дітей”, „Дні голодних дітей”, які стали найбільш розповсюдженою формою допомоги дітям. Такі форми надання допомоги служили доповненням до основної - вилучення безпритульних дітей з вулиці та влаштування їх до дитячих будинків, мережа яких в перші післяреволюційні роки постійно збільшувалася. Це було обумовлено як зростанням дитячої безпритульності, так і поширенням ідеї соціального виховання. Якщо в 1920 р. в Україні працювало 300 дитячих будинків, в яких виховувалося 20 тис. дітей, то на початок 1922 р. вже 1750, в яких виховувалося 104,7 тис. дітей різного віку [17].

Перші заходи уряду щодо створення системи охорони дитинства та боротьби з дитячою безпритульністю дали позитивні результати. Але, тенденція до спаду безпритульності не отримала подальшого розвитку, бо голод 1921-1922 рр. призвів до різкого збільшення чисельності безпритульних дітей. РЗД всі зусилля спрямувала на надання допомоги голодуючим дітям, а саме: проводила евакуацію великих груп голодуючих дітей в регіони, які не постраждали від голоду; створювала пункти харчування та ночовки для голодуючих та безпритульних дітей; у зв'язку з обмеженою кількістю державних інтернатних установ розпочала впровадження системи патронату.

В листопаді 1922 року РЗД була ліквідована, а її правонаступницею стала Центральна комісія допомоги дітям (далі - ЦКДД), яка мала більш широкі повноваження і фінансову самостійність. Важливо відзначити, що на відміну від попереднього органу - РЗД - Комісія як важливий напрямок своєї роботи визначила попередження безпритульності: проведення соціально - профілактичної роботи шляхом створення відділів соціально-правового захисту неповнолітніх, впровадження системи опіки та патронату в більш широкому масштабі, створення дитячої соціальної інспекції, відкриття денних дитячих будинків для дітей безробітних, утримання дитячих майданчиків, ясел, працевлаштування підлітків в державні установи, радгоспи, сільські кооперативи, на підприємства, проведення оздоровлення дітей тощо. Перші роки діяльності ЦКДД дали позитивні результати - кількість безпритульних дітей почала зменшуватися (за офіційними даними в 1923 р. нараховувалося близько 50 тис. безпритульних дітей). На кінець 20-х р. склалися всі необхідні матеріально-фінансові та організаційні передумови для вилучення з вулиці решти безпритульних. Одним із чинників, які призвели до цього було введення загальної початкової освіти та впровадження практичних заходів щодо організації позашкільного виховання дітей та підлітків. Масова вулична безпритульність майже зовсім зникла.

Проте, перспектива повної ліквідації дитячої безпритульності як соціального явища була відсутня. Одним із соціальних наслідків колективізації, голодомору 1932-1933 рр., політичних репресій та депортацій населення стала масова дитяча безпритульність. За соціальним складом переважну більшість безпритульних на початку 30-х років складали селянські діти. Взимку 1932-1933 рр. дитяча безпритульність і смертність набули таких масштабів, що не рахуватися з цим стало вже не можливим. Відповідно до постанови КП(б)У „Про боротьбу з дитячою безпритульністю” (травень 1933 р.) при РНК УРСР було утворено Всеукраїнську, а при обласних виконавчих комітетах - місцеві надзвичайні комісії боротьби з безпритульністю та жебрацтвом,

створенні сільські дитячі приймальники, організовані харчові пункти при школах, створювалися трудові загони з підлітків тощо. Кількість вилучених дітей з вулиці тільки за травень-липень 1933 року становила 158 тис. [18].

Отже, боротьба з масовою безпритульністю під час голодомору 1932-1933 років продовжувалася: безпритульних дітей вилучали з вулиці та розміщувати їх в дитячих будинках, передавали їх на патронат тощо. Але, в діяльності органів по боротьбі з дитячою безпритульністю все більше стали проявлятися не тільки адміністративні дії, а навіть і силові: ізоляція голодних районів, примусовий патронат дітей на селі тощо.

Поява масової дитячої безпритульності призвела до збільшення кількості правопорушень серед дітей та підлітків, серед яких найбільш поширеними були дрібні крадіжки – вони склали 60-70% від їх загальної кількості.

Масштаби дитячої безпритульності стали настільки великими, що в травні 1935 року РНК СРСР та ЦК ВКП(б) приймає постанову „Про ліквідацію дитячої безпритульності та бездоглядності”, в якій пропонувалась нова програма ліквідації безпритульності. Для її здійснення передбачалося чітке розмежування функцій різноманітних установ захисту дитинства і надання особливих функцій органам НКВС [19]. В результаті їх діяльності дитяча безпритульність як масове соціальне явище з середини 30-х років практично зникла.

З перших років встановлення радянської влади на Україні сформувалася державна системи охорони дитинства, яка включала в себе: законодавство з питань охорони дитинства, державні і громадські установи боротьби з безпритульністю, мережу закладів для безпритульних дітей та різноманітні види допомоги дітям.

Протягом 1920-х – першої половини 1930-х рр. в практиці діяльності державних органів боротьби з дитячою безпритульністю, виходячи з соціально-економічної ситуації, що склалась в державі, склалися такі форми роботи:

- вилучення безпритульних з вулиці та розміщення їх в інтернатних закладах;
- застосування системи індивідуального та колективного патрунування;
- направлення безпритульних підлітків на навчання до ФЗУ і робітничих факультетів та працевлаштування;
- проведення одноразових кампаній допомоги (лотереї, благодійні спектаклі, „тижні допомоги”, збори коштів та речей тощо);
- створення пунктів харчування та ночовок для нужденних та бездомних дітей;
- шефство трудових колективів над інтернатними установами, надання їм фінансово-матеріальної допомоги;
- проведення соціально-профілактичної роботи.

Аналіз досягнень і помилок подолання безпритульності у 1920-1930-і роки допоможе уникнути помилок у розв'язанні цієї проблеми на сучасному етапі й дасть точне уявлення про перебіг ідей у виховній практиці щодо цього контингенту дітей і підлітків.

Література

1. Барсукова І. Хто полагодиць „Діряву парасольку?” / І. Барсукова // Урядовий кур'єр. – 2004, 24 січня. – С.11.
2. Рубинштейн В.И. Понятие и виды детской беспризорности / В.И. Рубинштейн // Право и жизнь. – 1925. – Кн. 4. – С.95-101; Футер Д.К. Вопросы детской беспризорности в Германии и Австрии / Д.К. Футер // На помощь детям. – М., 1926. – С.97-100; Калинина А.Д. Комсомол и беспризорность / А.Д. Калинина. – Харків, 1926; Познышев С.В. Детская беспризорность и меры борьбы с ней / С.В. Познышев. – М.: Новая Москва, 1926. – 136 с.; Гернет М.Н. Социально-правовая охрана детства за границей и в России / М.Н. Гернет. – М., 1924. – 68 с.; Василевский Л.М. Голгофа ребенка. Беспризорность и дети улицы / Л.М. Василевский. – М-Л.: Книга, 1924. – 101 с.
3. Левитина М.И. Беспризорные. Социология, быт, практика работы / М.И. Левитина. – М.: Новая Москва, 1925; Катков Е.С. Среда беспризорного подростка / Е.С. Катков // Путь просвещения. – 1924. – № 4-5; Лившиц Е. О системе и методах воспитания трудных детей / Е. Лившиц // На путях к новой школе. – 1927. – № 2. – С.78-97; Куфаев В.И. Юные правонарушители / В.И. Куфаев // Бюллетень „Вестника Просвещения”. – М.: Новая Москва. – 1924. – С.14-18; Люблинский П.И. Борьба с преступностью несовершеннолетних / П.И.Люблинский. – Пгд, 1923; Залкинд А.Б. Психопаты ли беспризорные? / А.Б. Залкинд // Вестник просвещения. – 1924. – № 9. – С.135-139.
4. Лозинський Л.О. Колективи беспризорних і їх вожаки/ Л. О. Лозинський. – Харків: Труд, 1926; Його ж. О детях вожаках / Коллективы беспризорных и их вожаки / – Харків: Труд, 1926. – 127 с.; Салько Г. Безпритульність та боротьба з нею/ Г. Салько. – К.: Держвидав, 1931. – 125 с.
5. Ващенко Г. Праці з педагогіки та психології/ Г. Ващенко. – К., 2000. – С. 380.; Виховний ідеал (підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків). – Полтава, 1994 / Третє видання /. – Т. 1. – С.12-13; Сірополко С. Історія освіти в Україні/ С. Сірополко. – К.: Наукова думка, 2001. – С.657-660.
6. Чаплыгин Я.И. Покончить с детской беспризорностью и упорядочить работу в детдомах/ Я. И. Чапыгин // Коммунистическое просвещение. - 1934. – № 1. – С.106; Ейсман С. Правова охорона матері та дітей/ С. Ейсман. – К.: Радянське будівництво і право, 1937. – 26 с.
7. Арнаутов Г.А. Забота Коммунистической партии и Советского правительства об охране детства и строительстве детских домов в РСФСР в период 1917-1918 гг.: Автореферат Дис. ... канд. пед. наук. – М., 1952.

– 29 с.; Ионова В. Педагогические высказывания Ф.Э. Дзержинского и его борьба с детской беспризорностью в СССР: Автореферат Дис. ... канд. пед. наук. – Омск; 1950. – 38 с.; Карамишева З.И. Педагогические проблемы социально-правовой охраны несовершеннолетних в РСФСР. 1917-1932 (На материалах Башкирской ССР): Автореферат Дис. ... канд. пед. наук. – М., 1976 – 36 с.; Русанова О. Дети народа (Забота о детях в СССР) /О. Русанова. – М., 1948. – 47 с.

8. Рудкин В.Г. Борьба с детской беспризорностью в БССР (1921-1931 гг.): Автореферат Дис. ... канд. истор. наук. – М., 1970. – 28 с.; Хмырев А.Н. Охрана детства и профилактика беспризорности в Петрограде (1917-1920 гг.): Автореферат Дис. ... канд. истор. наук. – Л., 1980. – С.15; Черняк М.М. Коммунистическая партия-организатор охраны здоровья и коммунистического воспитания подрастающего поколения (1917-1923 гг.): Автореферат Дис. ... канд. истор. наук. – М., 1970. – С.32.; Шишова И.В. Борьба Советского государства за преодоление детской беспризорности в 1926-1936 гг. (На материалах Дона и Кубано-Черноморья): Автореферат Дис. ... канд. истор. наук. – Р-на-Д., 1982. – С.30.

9. Гусак А.А. Комсомол-помощник Коммунистической партии в борьбе с детской беспризорностью на Украине (1921-1928 гг.): Автореферат Дис. ... канд. истор. наук.-Днепропетровск, 1976. – С.24-25.; Чуб В.И. Деятельность Коммунистической партии по ликвидации детской беспризорности в годы осуществления новой экономической политики: Дис. ... канд. истор. наук. – Харків, 1985 – С.27.

10. Гербеов Ю.В. Ленинские декреты о защите детства (1917-1922 гг.) // Воспитание школьников/Ю.В. Гербеов. – 1970. – №3. – С.5-6; Бибанов Т.П. Общество “Друзья детей”//Вопросы истории/Т.П. Бибанов. – 1985. – №12. – С.166-168; Давыдов М.И. Забота о детях. Из истории деятельности Совета защиты детей в 1918-1920 гг. /М.И. Давыдов // История СССР. – 1979. – № 5. – С.163-171; Рибак М. Найвища ціна – життя (Про допомогу комсомолу України голодуючим дітям Російської федерації у 1921 році) / М. Рибак, Н. Султанов // Жовтень. – 1979. – № 2. – С.92-94; Кліцаков І.О. Партийне керівництво ідейно-політичним вихованням вчителів/І. О. Кліцаков // Український історичний журнал. – 1967. – № 3. – С.90-111; Бойко О.Д. Бережіть дітей (Про піклування Радянської держави про дітей в перші роки Радянської влади) /О.Д. Бойко // Наука і суспільство. – 1977. – № 11. – С.28-29; Його ж. Организация помощи детям в первые годы Советской власти (1917-1920 гг.) /О.Д. Бойко // На путях дружбы и сотрудничества: Сборник научных трудов. – К.: Наукова думка, 1981. – С.50-59.

11. Кульчицкий С.В. Становище дітей на Україні у 1931-1933 рр. (Документи, розповіді) / С.В. Кульчицкий, Є.П. Шаталіна. – К.: Вища школа, 1989. – 26 с.; Мовчан О.Н. Иностранная помощь голодующим Украины в 1921-1923 рр. /О.Н. Мовчан // Український історичний журнал. – 1989. – № 10. – С.81; Воскобойникова С.А. Нет чужих детей /С.А. Воскобойникова. – М.: Просвещение, 1989. – С.45.

12. Диптан И.И. Деятельность чрезвычайных государственных органов борьбы с детской беспризорностью в Украинской ССР (1919-1932 гг.): Дис. ... канд. истор. наук. – К., 1991. – 190 с.; Зінченко А.Г. Дитяча безпритульність в Радянській Україні в 20-х – першій половині 30-х років ХХ ст.: Дис. ... канд. истор. наук. – Одеса, 2002. – 189 с.; Іщенко І.В. Державна політика у сфері боротьби з соціальними аномаліями періоду непу (1921-1928рр.): Дис. ... канд. истор. наук. – Дніпропетровськ, 2003. – 206 с.; Тютюнник Л.В. Проблемы деятельности опытных учреждений Наркомпроса Украины (1922-1937 гг.): Дис. ... канд. пед. наук. – К., 1992. – 201 с.; Виноградова-Бондаренко В.Є. Виховання безпритульних дітей в Україні 20-х рр. ХХ ст.: Дис. ... канд. пед. наук. – К., 2001. – 221 с.

13. Виноградова В. Проблеми дитячої безпритульності (20-і рр. ХХ ст.) / В. Виноградова // Рід. шк. – 1999. – № 10. – С.178.

14. Формування педагогічної культури в Україні : зб. наук. пр. / наук. ред. В.Є. Лобурець. – Полтава, 1996. – С 52-54.

15. Виноградова В. Вказ. праця. – С.179.

16. Зінченко А.Г. Вказ. праця. – С.34-37.

17. Бибанов Т.П. Вказ. праця. – С.169.

18. Рудкин В. Г. Вказ. праця. – С.87.

19. Кульчицкий С.В. Вказ. праця. – С.20.

УДК: 930.2:159.1(=161.2)

ВІТЧИЗНЯНІ НАУКОВЦІ ХХ ст. ПРО ХАРАКТЕР УКРАЇНЦІВ

А.В. Разумова, І.І. Мартинчук

Резюме. У роботі досліджуються погляди вітчизняних науковців, які безпосередньо чи опосередковано займалися вивченням характеру українського народу, порівнюються їх погляди і робиться спроба узагальнення та виокремлення рис українців, які є усталеними і притаманними саме цьому народу. Роботу здійснено з використанням історико-порівняльного, аналітико-синтетичного, системного методів, а також методів реконструкції, конкретизації і теоретичного узагальнення.

Результатом роботи є визначення системи рис, які притаманні українцям, виокремленням яких займалися вітчизняні вчені, вперше здійснено системний аналіз праць українських вчених, що працювали і в Україні, і за її межами, що дозволяє об'єктивно охарактеризувати характерні риси українців.

Ключові слова: український національний характер, вітчизняні вчені, дослідження.